

УДК 378.796.071.4

АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Гуменюк С.В., к. пед. н.,
доцент кафедри фізичного виховання
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У статті осмислюються дефініції «концепція», «педагогічна концепція», які становлять понятійний апарат дослідження. Аналізуються положення концепцій розвитку особистості, концепцій навчання, центрованих на студентів, «Я-концепції» особистості та інших концепцій, основні положення яких дають змогу розкрити концептуальні засади щодо формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій.

Ключові слова: концепція, педагогічна концепція, концептуальні засади, продуктивне педагогічне мислення, учителі фізичної культури.

В статье осмысливаются дефиниции «концепция», «педагогическая концепция», составляющие понятийный аппарат исследования. Анализируются положения концепций развития личности, концепций обучения, сфокусированных на студенте, «Я-концепции» личности и других концепций, основные положения которых позволяют раскрыть концептуальные основы формирования продуктивного педагогического мышления будущих учителей физической культуры средствами инновационных технологий.

Ключевые слова: концепция, педагогическая концепция, концептуальные основы, продуктивное педагогическое мышление, учителя физической культуры.

Gumenyuk S.V. THE ANALYSIS OF THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS IN FORMING THE PRODUCTIVE PEDAGOGICAL THINKING OF THE FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS BY USING MODERN TECHNOLOGIES

The article interprets the definitions of a concept, pedagogical concepts and other concepts that present the categorial body of her research. Being analyst the concepts of personal development, student-focused teaching concepts, “self-concept” of personality and other concepts that form theoretical basis on the conceptual principles of forming the productive pedagogical thinking of the future physical education teachers by using modern technologies.

Key words: concept, pedagogical concept, conceptual principles, productive pedagogical thinking, Physical Education teachers.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до вищої школи зорієнтовані на розвиток творчих і продуктивно мислячих педагогів, зокрема й майбутніх учителів фізичної культури. Такі вимоги актуалізують потребу розроблення концептуальних стратегій якісного покращення й розвитку педагогічної освіти, здатної здійснювати професійну підготовку педагогічних кадрів відповідно до зростаючих потреб особистості й сучасного суспільства.

Про важливість вирішення такого завдання у вищій школі, говориться у різних нормативних актах і державних документах. Так, у «Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір» зазначено, що метою розвитку педагогічної освіти є створення такої її системи, яка на основі національних надбань світового значення й усталених європейських традицій забезпечує підготовку педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних і гуманістичних засадах, реалізо-

увати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток і самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможними на ринку праці [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що важливими для розв'язання означеної проблеми є роботи науковців, які спрямовані на формування концептуальних засад професійно-педагогічної підготовки. Серед вітчизняних дослідників заслуговують на увагу О. Акімова, А. Алексюк, В. Бех, В. Вихрущ, Г. Костюк, В. Кремень, В. Кравець, В. Рижко, Л. Романишина, І. Руснак тощо. Поміж закордонних зазначимо Р. Бернса, Д. Богоявленську, І. Вільша, Дж. Гілфорда, У. Джеймса, А. Маслоу, К. Роджерса, J. Galant, P. Burnard, G. Gibbs, P. Taylor, T. McMahon, G. O'Neill, W. Oкої тощо.

Незважаючи на потребу розвитку педагогічного мислення, недостатньо вивченими залишаються концептуальні аспекти

досліджуваної проблеми, зокрема розроблення концепції формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій.

Постановка завдання. Виходячи з вищезазначеного, мета нашого дослідження полягає в аналізі засадничих ідей розроблення концепції формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій.

Відповідно до мети дослідження, нами було визначено такі основні завдання:

1) на підставі опрацювання науково-педагогічних літературних джерел осмислити понятійно-категоріальний апарат дослідження та проаналізувати концепції розвитку особистості;

2) виокремити й обґрунтувати теоретичний аспект розробки концепції формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В освітньому просторі України спостерігаються різні підходи до цілей і цінностей освіти, які окреслені трьома основними концепціями освіти:

– *традиційною* (найбільш поширена концепція, яка ґрунтується на трьох постулатах: основна мета освіти – оволодіння базовими знаннями, вміннями і навичками; головна увага приділяється вивченню і засвоєнню академічних знань; «морально-освітній» постулат, згідно з яким, освіта неможлива без засвоєння певних моральних цінностей);

– *раціоналістичною* (концепція базується на кредо раціоналістів: знання – це упорядкована сукупність об'єктивних фактів; викладач – освітній менеджер; студент – це посудина, яку треба наповнити);

– *гуманістичною* (педагоги-прихильники концепції, що набуває дедалі більшого поширення, сенсом освіти вважать її зміст як необхідну умову для особистісного самовираження, самоствердження людини і спираються на такі цінності, як співпраця, рівність, довіра, взаємодопомога, толерантність, емпатичність тощо) [8, с. 331].

Обґрунтовуючи теоретичний аспект дослідження, насамперед варто з'ясувати сутність поняття «концепція», що є ключовим у понятійному апараті нашого наукового пошуку. За словником іншомовних слів «концепція» (лат. *conceptio* – сприйняття) – це система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ; основна ідея будь-якої теорії [11, с. 450].

Поняття «концепція» стало предметом дослідження в багатьох наукових галузях:

– у *філософії* її трактують як сукупність положень, що виникає на основі *концепту* та покликана його підкріпити, довести, обґрунтувати; спосіб тлумачення, ідею, задум, вчення, що ґрунтується на сукупності концептів; стислий вираз ядра певної теорії або сукупності поглядів [12, с. 88];

– у *психології* її тлумачать як внутрішнє уявлення про якийсь процес чи явище, що склалося на основі власних умовиводів або уявлень інших людей [2, с. 189];

– у *соціології* її розуміють як сукупність поглядів, спосіб розуміння, пояснення будь-яких явищ, процесів, провідну ідею їх системної теоретико-методологічної характеристики; провідний задум, що визначає стратегію дій у здійсненні реформ, програм, планів тощо [17, с. 147].

У педагогічних словниках і науково-педагогічній літературі авторами наводяться різні підходи до трактування сутності поняття «концепція» та суміжних понять. Так, С. Кульневич вважає, що концепція – це система поглядів, які визначають розуміння явищ і процесів, об'єднаних фундаментальним задумом, провідною ідеєю; спосіб побудови системи засобів навчання та виховання на підставі цілісного розуміння сутності таких процесів [9, с. 4].

В. Рижко у своїй монографії зазначає, що увага до концепції як форми наукового знання – це шлях до методологічного розв'язання проблеми нелінійності сучасного знання. Він акцентує увагу на таких особливостях: багатоаспектне утворення, яке охоплює гносеологічні, логічні, соціокультурні та праксеологічні чинники; понятійна структура – носій соціокультурних сенсів пізнавального процесу; розуміння – позиція, погляд суб'єкта на відповідну предметність, можна сказати, персональне знання [13, с. 29].

Ми погоджуємося з думкою автора в тому, що особливість концепції проявляється у змістовно цілісному знанні про об'єкт, яке орієнтоване на вираження сенсів пізнавальної діяльності та розумінні її результатів. У різних контекстуальних ситуаціях щодо теорії концепція може виконувати різні функції: бути передтеоретичним знанням; репрезентувати зміст теорії, утворюючи її «понятійне ядро»; інколи виконувати й функції теорії.

Розглядаючи суміжні поняття, варто зауважити, що сучасну концепцію навчання Е. Рапацевич розуміє як сукупність узагальнених положень або систему поглядів на розуміння сутності, змісту, методики й організації навчального процесу, а також особливостей діяльності педагогів і їхніх вихо-

ванців у процесі його здійснення [11, с. 252]. Водночас С. Гончаренко визначає педагогічну концепцію як систему поглядів на те чи інше педагогічне явище, процес, спосіб розуміння, тлумачення якихось педагогічних явищ, подій; як провідну ідею педагогічної теорії [5, с. 177].

Для досягнення мети нашого дослідження варто також проаналізувати й осмислити різні концепції розвитку особистості, зокрема такі: інтелектуальної активності, різностороннього навчання, сталих індивідуальних рис, самоактуалізації особистості, творчого інтелекту, творчого мислення, студентоцентричного навчання, інноваційні та «Я-концепції». Основні положення згаданих концепцій можна використати як засадничі в обґрунтуванні концептуальних ідей нашого дослідження.

У формуванні продуктивного педагогічного мислення засобами інноваційних технологій великого значення надаємо особистісній активності майбутніх учителів фізичної культури. Активність особистості, у розумінні С. Гончаренка, є здатністю людини до свідомої трудової та соціальної діяльності, планомирного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння нею багатств матеріальної та духовної культури; це активна життєва позиція людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній налаштованості на діяльність [5, с. 21].

У такому розумінні особистісної активності цікавою є концепція інтелектуальної активності. Визначаючи сутність концепції, Д. Богоявленська виходить із того, що будь-яка розумова діяльність означає стан активності [3, с. 18]. Авторка наголошує на тому, що здатність особистості до ситуативно нестимульованої діяльності – не просто вияв абстрактного пізнавального заціквлення, а й моральна інтенція. Проте, незважаючи на гуманітарний аспект аналізу проблеми, можна розглядати процес творчого мислення як безпосередньо операційне «психологічне наповнення» понять творчості й обдарованості [3, с. 301].

Дещо ширше розуміння особистісної активності запропонував польський дослідник В. Окон у концепції різностороннього навчання. Основу концепції становить багатостороннє навчання, що спирається на принципи свідомості й активності в навчально-виховному процесі. Автор виділяє три види активності:

– *інтелектуальну активність*, що розглядають двояко: як засвоєння інформації та навичок, а також як самостійне розв'язування проблем тими, хто навчається;

– *емоційну активність* як переживання ними різноманітних вартостей, а також як дивергенційне творення;

– *практичну активність* як здобування знання про діяльність і техніку, а також як самостійне виконання робіт творчого характеру [20, с. 189].

У контексті формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури цікавою є концепція сталих індивідуальних рис особистості, розроблена іншою польською дослідницею І. Вільш. Авторка виокремлює такі сталі риси: відтворюваність, перетворюваність, талант (у сфері інтелектуальних функцій) і емісійність, толерантність, піддатливість (у сфері міжособистісних стосунків). Наявність таких сталих індивідуальних рис особистості в концепції трактується так: студент найкраще освоює знання, уміння й компетенції, які відповідають його сталим індивідуальним рисам, що належать до сфери інтелектуальних функцій. Водночас методи навчання повинні брати до уваги його сталі індивідуальні риси, які належать до сфери міжособистісних стосунків [4, с. 25].

Ми погоджуємося з думкою дослідниці, що педагогічні впливи мають бути узгоджені зі згаданими сталими рисами студентів, оскільки формування продуктивного педагогічного мислення реалізується по-різному, залежно від когнітивних здібностей і міжособистісних стосунків майбутніх учителів фізичної культури.

Цікавою також щодо нашого дослідження є концепція самоактуалізації особистості. Самоактуалізація (англ. *Self-actualization*) – повне використання людиною своїх талантів, здібностей, можливостей; особистісний ріст, самовираження, особистісний розвиток, що залежать від власного потенціалу і скритих ресурсів; актуалізація свого «Я» [10]. Варто зазначити, що А. Маслоу охарактеризував розвиток сильних сторін самоактуалізованої особистості, до яких належать: реальне сприйняття дійсності, природи, себе й інших людей; безпосередність, простота і природність; центрованість на обов'язку, покликанні, улюбленій справі тощо; суспільний інтерес, прагнення до глибоких міжособистісних стосунків, креативність тощо [10, с. 210].

Це дає можливість студентам реалізувати свій творчий потенціал на різних етапах професійної підготовки до майбутньої педагогічної діяльності. Вважаємо, що самоактуалізація особистості відіграє значну роль у формуванні продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури.

Вагомими в контексті нашої роботи є концепції, в яких розкриваються проблеми

формування творчості особистості. У своїх працях Дж. Гілфорд створив своєрідну концепцію творчого інтелекту. Він стверджує, що на здатність людини до творчого мислення впливають різні чинники, серед них: здатність бачити проблеми; вербальна, асоціативна й експресивна рухливість; творча оригінальність; гнучкість; різні здібності тощо. Значну увагу дослідник приділяє інтелектуалізації проблеми творчості (зокрема розумовій) [15, с. 663].

Для нашого дослідження цінною є концепція формування творчого мислення, запропонована О. Акімовою. У своїй дисертаційній роботі авторка зміщує акценти з переважного розвитку предметно-зумовлених пізнавальних здібностей на розвиток творчого мислення майбутніх учителів, необхідного для поліфункціонального розвитку як пізнавальної, так і особистісної сфери студента, передусім його здатності до рефлексивної поведінки, до усвідомленої побудови своєї пізнавально-творчої активності, прагнення до професійного самовдосконалення [1, с. 233].

З погляду теоретичного осмислення й аналізу концептуальних засад формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій, значущою є студентоцентрична концепція навчання (сконцентрована на студентові). З терміном «студентоцентричне навчання» (SCL) пов'язані й інші концепції: гнучкого навчання (P. Taylor), емпіричного навчання (P. Burnard), спрямованого навчання, людиноцентричного навчання (К. Роджерс, Дж. Фрейберг) [14; 19].

У працях зарубіжних науковців студентоцентричне навчання є основою різних концепцій, головною ідеєю яких є активність студента в набутті ним певного досвіду, засвоєнні цінностей, формуванні відповідних компетенцій і компетентності. Варто зазначити, що на противагу традиційній дидактичній системі, яка зосереджена на діяльності викладача в навчальному процесі, автори акцентують увагу на особистості студента, його творчій самореалізації у професійній підготовці, що передбачає продуктивну діяльність суб'єктів навчального процесу [19].

З огляду на те, що інноваційні технології в нашій роботі є основними засобами формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури, вважаємо за доцільне виділити концепції, які спричиняють впровадження суттєвих інновацій у вищій школі. Так, І. Стеценко зазначає, що інноваційні процеси в педагогічній освіті визначають такі концепції:

– *особистісно орієнтована* (концепція оновлення педагогічної освіти, що ґрунтується на ідеях культурно-історичного та діяльнісного підходів, особистісного становлення майбутнього педагога в системі професійної підготовки на основі розвитку педагогічної рефлексії);

– *концепція диверсифікації освіти* (диверсифікацію освіти забезпечують монорівнева, багатоступенева та багаторівнева організаційно-структурні моделі реалізації педагогічної освіти, кожна з яких є цілісною освітньою системою, пов'язаною з конкретною культурно-економічною ситуацією);

– *концепція багаторівневої педагогічної освіти* (за блоково-модульним принципом побудови освітньо-професійних програм розвиток особистості студента забезпечують загальнокультурний, психолого-педагогічний і предметний обов'язкові блоки, що складаються з модулів) [18, с. 29].

Як зазначає Р. Бернс, перед системою професійної підготовки майбутніх вчителів стоять два важливі завдання. Перше пов'язане з інтелектуальним розвитком майбутніх педагогів, з оволодінням ними предметними знаннями й методикою педагогічної діяльності, а друге завдання пов'язане із профорієнтацією студентів, з їх входженням у роль учителя [2, с. 350].

Ми вважаємо, що вирішення обох завдань безпосередньо пов'язане з формуванням продуктивного педагогічного мислення у майбутніх учителів. А також поділяємо думку, що важливою умовою такої профорієнтації є розвиток у студента мотивації до професійної діяльності й формування в нього уявлень про себе як про компетентного педагога, тобто власної «Я-концепції».

У закордонній і вітчизняній науково-педагогічній літературі простежуються різні трактування «Я-концепції», але вони не суперечать одне одному, а швидше доповнюють її зміст. Наприклад, «Я-концепцію» розуміють:

– як відносно усталену систему знань, уявлень і переживань особистості, в яких відображається її відчуття власної унікальності й емоційно-оціночне ставлення до всього, що охоплює її духовне, психічне, соціальне й фізичне «Я» [6, с. 1018];

– як сукупність усіх уявлень індивіда про себе, пов'язану з їхньою оцінкою [2, с. 30];

– як цілісний, хоча й не позбавлений внутрішніх протиріч, образ власного «Я», що є настановою щодо самого себе [5, с. 373].

Тому достатньо цінним у розробці концептуальних засад нашого дослідження є врахування аспектів «Я-концепції», яка формує здатність до рефлексії та адекватної оцінки власної діяльності.

Зауважимо, що розглянуті нами вище концепції є засадничими в обґрунтуванні й розробці концепції формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій, які відображають теоретичні аспекти нашого дослідження. Методологію ж формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури розкриватимемо у нашій роботі через специфічні відносно самостійні підходи, які лежать в основі андрагогіки, акмеології, аксіології, педагогіки, психології, праксеології, синергетики та інших наук.

Висновки з проведеного дослідження.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти таких висновків:

1. Поняття «концепція» розуміється як система поглядів на певне явище, спосіб розуміння, тлумачення якихось явищ, основна ідея будь-якої теорії та стало предметом дослідження в наукових галузях філософії, психології, соціології тощо.

2. Концепцію формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій ми розглядаємо як педагогічну концепцію, яка трактується як система поглядів на певне педагогічне явище, характеризує задум дослідника, провідні ідеї, цілі, засадничі принципи, функції, чинники, способи вирішення завдань.

3. Проаналізувавши й осмисливши різні концепції розвитку особистості (інтелектуальної активності, різностороннього навчання, сталих індивідуальних рис, самоактуалізації, творчого інтелекту, творчого мислення, студентоцентричного навчання, інноваційні та «Я-концепції»), ми вважаємо, що їх основні положення є засадничими в обґрунтуванні концептуальних ідей нашого дослідження.

4. Обґрунтування сутності нашої концепції, її змістового наповнення, механізмів реалізації у вищій школі потребує розкриття методологічних підходів до її розв'язання.

Перспектива подальших досліджень полягатиме у висвітленні методологічних підходів щодо концепції формування продуктивного педагогічного мислення майбутніх учителів фізичної культури засобами інноваційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Акімова О. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : дис. ... д. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. Акімова ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2010. – 530 с.

2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс ; пер. с англ. ; общ. ред. В. Пилиповского. – М. : Прогресс, 1986. – 424 с.

3. Богоявленская Д. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д. Богоявленская. – Ростов-на-Дону : Университет, 1983. – 173 с.

4. Вільш І. Концепція сталих індивідуальних рис особистості як засіб удосконалення освіти / І. Вільш // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 23 – 31.

5. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

6. Енциклопедія освіти / Національна академія педагогічних наук ; гол. ред. В. Кремень. – К. : Юрінком-Інтер, 2008. – 1040 с.

7. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти в Україні та її інтеграції в європейський освітній простір [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/images/education/average/topic/rozv/knc.doc

8. Кремень В. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Кремень. – К. : Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.

9. Кульневич С. Педагогика личности от концепций до технологий : [учеб.-практ. пособ. для учителей и классных руководителей, студентов, магистрантов и аспирантов пед. учеб. заведений, слушателей ИПК] / С. Кульневич. – Ростов-на-Дону : Творческий центр «Учитель», 2001. – 160 с.

10. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – Пер. с англ. Т. Гутман, Н. Мухина. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2011. – 352 с.

11. Педагогика : Большая современная энциклопедия / сост. Е. Рапацевич. – Мн. : Современное слово, 2005. – 720 с.

12. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів / В. Петрушенко. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.

13. Рижко В. Концепція як форма наукового знання / В. Рижко. – К. : Наукова думка, 1995. – 212 с.

14. Роджерс К. Свобода учитись / К. Роджерс, Дж. Фрейберг ; науч. ред. А. Орлов. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.

15. Роменець В. Історія психології ХХ ст. : [навч. посібник] / В. Роменець, І. Маноха ; вст. ст. В. Татенка, Т. Титаренко. – К. : Либідь, 1998. – 992 с.

16. Словник іншомовних слів / за ред. О. Мельничук. – К. : Українська радянська енциклопедія, 1985. – 970 с.

17. Соціологія : словник термінів і понять / за заг. ред. Є. Біленького, М. Козловця. – К. : Кондор, 2006. – 372 с.

18. Стеценко И. Теория и практика развития педагогической рефлексии студентов / И. Стеценко. – Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского университета, 2006. – 256 с.

19. O'Neill G. Student-Centred Learning : What does it mean for students and lecturers? / G. O'Neill, T. McMahon [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uai.cl/images/sitio/investigacion/centros_investigacion/innovacion_aprendizaje/literatura_especializada/Student%20centered%20learning.pdf

20. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / Wincenty Okoń. – Warszawa : Żak, 2007. – 490 s.